

← [Forrige artikel](#)

Enevælden

Kategori: [Anmeldelser](#)

Visninger: 208

Del artikel: [f](#) [t](#) [in](#)

Michael Bregnsbo

Enevælden,

**Aarhus Universitetsforlag 2024 i serien 100 danmarkshistorier.
100 sider. 129,95 kr.**

Af Ole Schramm, cand.mag. i historie og musik

I den gode og oplysende serie af danmarkshistorier fra Aarhus Universitetsforlag, har Michael Bregnsbo bidraget med en bog om enevælden i Danmark. Det er en vigtig og også spændende periode i danmarkshistorien, og den fortjener derfor også et bind i 100 danmarkshistorier.

Hvordan det gik til, at der blev indført enevælde i 1660/61? For at besvare spørgsmålet fortæller Michael Bregnsbo om den dystre baggrund for indførelsen af den nye styreform. Danmark var et land, der var "ydmyget, sønderslået, udplyndret, ruineret, forarmet og befolkningsmæssigt decimeret, ligesom staten havde oparbejdet en enorm krigsgæld" (s. 2). Det var resultatet af de såkaldte Karl Gustav krige, som næsten havde udsluttet Danmark som en selvstændig stat, hvis københavnere ikke havde afvist det svenske forsøg på at erobre hovedstaden i 1659.

Derfor indkaldte kongen stænderne i september 1660 for at finde løsninger på det kaos, som herskede i Danmark. Michael Bregnsbo fortæller om det møde, der tog en uventet drejning, da kongemagten først blev arvelig, og enevælden derefter blev indført i 1661. Stændermødet karakteriseres af Michael Bregnsbo som et speget, indviklet og svært uudgrundeligt forløb. Den nyeste forskning viser, at "begivenhedsforløbet ved stændermødet var topstyret af hoffet, der allerede havde lagt sig fast på, at der skulle indføres enevælde" (s. 9). Når det er resultatet af den nyeste forskning kunne jeg ønske mig, at Michael Bregnsbo ville henvise til nogle navne. Er det de forfattere, som MB anfører under forslag til videre læsning? Går man på nettet er der en meget lang og fyldestgørende litteraturliste, men jeg tror, at det vil være sin sag at finde frem til de nyeste bøger for de fleste læsere

Det er sandsynligvis overraskende for læsere, der fx har læst om enevælden i Gyldendal og Politikens bind om enevælden fra 2003, at hoffet var i stand til at spille denne betydningsfulde rolle. For her nævnes hoffet slet ikke. Det er underligt, at Michael Bregnsbo ikke selv henviser til afsnittet om

"Magtens arenaer" (s. 40), hvor han ganske kort fastslår, at "det var ved hoffet, kongen traf sine beslutninger". Her forklarer han, hvorfor hoffet var en vigtig og betydningsfuld institution.

Der er så mange spørgsmål, som er svære at besvare om etableringen af enevælden, og jeg tvivler på, at vi vil finde alle svarene. Kun en ting står fast. Der blev indført enevælde. En styreform, som gennemløb adskillige mutationer i løbet af de næsten 200 år, den varede, og hvor begrundelserne for styreformens skiftede.

Det særlige ved den danske variant af enevælden var, at der blev udfærdiget en forfatning i form af Kongeloven af 1665. Den blev først offentliggjort i 1709. Den blev holdt hemmelig, bl.a. fordi kongens dispositioner – herunder spørgsmålet om arvefølgen – ikke angik befolkningen, og derfor behøvede den ikke være offentlig kendt (s. 14). Men hvorfor blev den så offentliggjort i 1709?

I kapitlet "Idé"- bliver de forskellige begrundelser for enevælden gennemgået. Begrundelserne for enevælden ændrede sig. Michael Bregnsbo bruger et moderne begreb som "fake news" for at vise, at det allerede dengang blev fremført af et af de blade, der modtog understøttelse af hoffet, som forklaring på, at det var nødvendigt for myndighederne at gribe ind mod "overdrivelser, usandheder, negativitet og fake news" (s.29). I virkeligheden var enevælden bedst til at sikre de liberale frihedsideer. Imod slutningen af enevælden havde tilhængerne af denne styreform mistet troen på den. Hele diskussionen om og begrundelserne for enevælden viser også, hvor langt væk den danske enevælde var fra et egentligt despoti.

Kapitlet "System" er det længste af bogens kapitler, og det er vigtigt, fordi det forklarer, hvordan det enevældige system fungerede i hele perioden. Helt naturligt begynder Michael Bregnsbo med en kortfattet, men også meget præcis præsentation af de enevældige konger og deres forskellige måder at regere på. Da det var en umulig opgave at styre landet helt alene, er det vigtigt, at vi får en forståelse af det, som Michael Bregnsbo kalder "Magtens arenaer", som indbefattede hoffet og andre personer, som havde mulighed for at påvirke kongen. Efterhånden blev magten gradvist lagt i faste bureaukratiske rammer i form af statsrådet og centralforvaltningen. Omfattende reformer dannede rammerne for det enevældige system helt frem til 1848. Her spillede personer som Griffenfeld, borgersønnen, der blev ophøjet til rigskansler, en fremtrædende rolle i enevældens første tid. Typisk for enevælden var det også, at han blev fjernet fra magten især pga. udenrigspolitiske uoverensstemmelser med kongen.

Den gamle adel havde mistet magt og status ved enevældens indførelse, den blev udsat for "negativ særbehandling", som Michael Bregnsbo formulerer det (s. 46). Til gengæld fik landets godsejere omfattende privilegier, og i 1671 indførte enevælden en rangforordning, et officielt statushieraki, der viste, hvem og hvad der betød noget i enevældens samfund. På den måde kunne kongerne spille forskellige personer og grupper ud mod hinanden.

Enevældens magt stoppede ved godserne, og når bondebefolkningen mødte "en skatteopkræver, en udskrivningsmand, en skifteretsdommer, en politimester eller en præst, var det ikke i skikkelse af enevoldskongens embedsmand, men derimod af den lokale godsejer eller i hvert fald af en, der skyldte den lokale godsejer sin post" (s 51f). Dette system kaldes "den bortforpagtede statsmagt". Dette system varede dog kun til de sidste årtier af 1700-tallet, og det blev derefter overtaget af den offentlige forvaltning. Denne ændring skal ses i sammenhæng med de samfundsøkonomiske forandringer, der skete i Danmark, og som bl.a. resulterede i reformerne i landbruget, hvor stavnsbåndet blev ophævet og bønderne fik mulighed for at købe deres gårde. I virkeligheden skete der forandringer i hele samfundet. Fx blev uddannelsen af embedsmænd opkvalificeret, og skoleloven af 1814 blev gennemført.

De mange ændringer blev ikke gennemført uden en offentlig debat, og derfor er dette aspekt ved enevældens historie blevet kaldt "den opinionsstyrede enevælde", der betød, "at det enevældige styre skulle følge den offentlige debat og lære af den og rette på de misforhold i stat og samfund, som kom til udtryk i disse diskussioner" (s. 55). Selvfølgelig var enevælden som system ikke til diskussion.

Ytringsfriheden og de rammer, der blev sat for at kunne ytre sig offentligt, er en meget vigtig, spændende og lærerig del af enevældens historie. En epokegørende begivenhed som Den Franske

Revolution (1789-99), fik stor betydning i Danmark og førte til store begrænsninger i mulighederne for at kunne ytre sig. Systemkritikere som Andreas Heiberg og Malthe Conrad Bruun blev fx landsforvist. Og i 1820 fængslede man dr. Dampé, som havde opfordret til at indføre en fri forfatning. Da Holsten og Lauenburg var medlemmer af Det tyske Forbund, blev der i 1830'erne indført rådgivende Stænderforsamlinger, som var med til at skabe en politisk offentlighed. Under Christian 8. måtte de, der støttede enevælden tåle "hån, spot og latterliggørelse" (s. 68).

Var enevælden et undertrykkende system, spørger Michael Bregnsbo, og han svarer, at det var det, fordi befolkningen ikke havde grundlæggende rettigheder, men generelt var enevælden ikke et regime, der var præget af vilkårlighed, "hvor folk blev afhentet af politiet i nattens mulm og mørke for senere at blive fundet myrdede i en vejgrøft" (s. 72). Man kan jo også bare tænke på Putins Rusland.

I kapitlet "Epoke" diskuterer Michael Bregnsbo, om det er relevant at behandle enevælden som en epoke. Han anfører ganske rigtigt, at "socialhistorikere, industrihistorikere, kirkehistorikere, idéhistorikere, vejhistorikere og mange andre slags "bindestregshistorikere" (vil) have andre årstal mellem 1660 og 1848, som de hver især finder afgørende" (s. 76). For mit eget vedkommende har jeg i min danmarkshistorie "Rejse i tiden 2" fra 2017, struktureret den efter ændringerne af Danmarks grænser efter middelalderen. Her indgår enevælden i kapitlerne om tiden 1536-1720, fordi Danmark i 1720 opgav tanken om at generhverve de tabte områder i Sverige, og i perioden 1720-1814 mistede Danmark i slutningen af perioden Norge. Michael Bregnsbo skriver ganske rigtigt, at enevælden ikke var en sammenhængende periode, og derfor opdeler han den i underepoker som den tidlige enevælde, oplyst enevælde, den sene enevælde og enevældens fald. Det giver god mening.

Det sidste kapitel hedder Arven, der indledes med afsnittet "Endnu lidt enevælde". Hvorfor nu det? Bl.a. fordi forskellene mellem enevælden og demokratiet ikke er så skarpt, som vi normalt forestiller os. Michael Bregnsbo peger bl.a. på, at skellet mellem den udøvende og dømmende magt var uskarpt under enevælden, og også fortsat er det i demokratiets Danmark (s. 93).

Michael Bregnsbo har skrevet en spændende, oplysende og velunderbygget bog om enevælden i Danmark. Den er skrevet af en historiker, som er godt inde i de problemstillinger, som forskningen har klarlagt, og han formår at skrive om denne periode, så alle historisk interesserede kan have gavn og glæde af bogen. Efter læsning af bogen forstår man, hvorfor enevælden er en vigtig periode. Der er gode og velvalgte illustrationer, dog med undtagelse af billedet s.38, som viser Audienssalen på Frederiksborg Slot. Det er umuligt at se billederne af danske sejre og de allegoriske motiver, som teksten fortæller, at fotografiet viser.

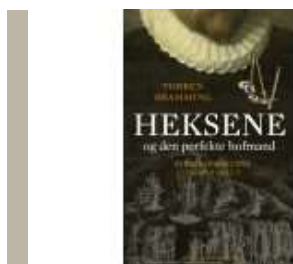
[Historie-online.dk, den 7. februar 2024]

← [Forrige artikel](#)

SE RELATEREDE ARTIKLER

CHRISTIAN 4

HEKSENE OG DEN PERFEKTE HOFMAND

RENÆSSANCENS BEFÆSTEDE BYER